

244 Arany- és ezüstbányászat a budai János- és Nagyhárs-hegyen

Bécsben és Selmechányán kétszáz év előtti levéltári iratokra bukkantak

Közel három esztendeje, 1961 októberében kezdték meg a nagyhárs-hegyi Báthori-barlang feltárását a Fővárosi Tanács Természetbarát szakosztályának barlangkutatói.

A barlangszakaszokban több helyütt hatalmas sziklába vajt lépcsőkre, véső és fúrnyomokra, s mesterségesen kitágított folyosórézsekre bukkantak a természetbúvárok. Megállapították azt is, hogy a harmadkor végén hévíz oldotta üregrendszer az ismertnél lényegesen nagyobb kiterjedésű lehet, szerteágazó folyosóit mesterségesen tömedékeltek el. Néhány ismeretlen kútfőzői irodalmi adat szerint, a barlang összeköttetésben állott a mai Ságváriliget területén 1310-ben épült legnagyobb magyarországi páloskolostorral.

A barlangot első ízben említő frásos emlék a középkorból származott. Gyöngyösi Gergely latin nyelvű kódexében megemlékezett Báthori László pálosrendi szerzetesről, aki a XV. században több évtizeden át remeteskedett ebben a barlangban.

A középkorból a Gyöngyösi-kódex volt a barlangról szóló első és utolsó híradás, ettől kezdve hosszú évszázadokra megszakadtak a szálak.

Az évszázadok homályából, a XIX. század elején, 1830-ban bukkant elő ismét a barlang. Tomala Nándor »Pest-Budai múrúrs« fedezte fel újra — s ami figyelemre méltó —, feltérképezte, majd negyven évvel később a barlang térképét elvitte Szabó Józsefhez, a múlt század hírneves geológusához, s felhívta figyelmét, hogy »ne hagyán a barlangot feledésbe menni«. Szabó József 1879-ben expedíciót vezetett a barlanghoz, de az erről szóló néhány soros feljegyzésében a felfedezőit részleteiről, s a Tomala-féle térképről nem tett említést.

1830 után a barlang sorsa a feledés és az újrafelfedezés jegyében alakult. 1847-ben keresztelték el hivatalosan is Báthori-barlangnak. Bejáratát ezt követően több ízben is betömték. Utoljára 1890-ben a városi tanács rendelte el betömését — »részeges emberrel történt baleset miatt«.

A barlang neve három évtized múltán került ismét a napi sajtóba. 1907-ben, a Zugligeti Turista Egyesület lelkes tagjai Sigray Pál vezetésével a Gyöngyösi-kódex leírása alapján megtalálták és újra kibontották a barlang bejáratát. Egyes szakaszait megtisztították, járhatóvá tették, majd néhány év múlva ünnepség keretében a pálosrend birtokába juttatták vissza a barlangot. A szerzetesrend később kápolnává alakította át a barlang bejáratát, s »Báthori László« márványtáblát helyezett el a barlang sziklafal homlokzatán. A második világháborúban a visszavonuló német csapatok búvóhelyül használták a barlangot, a kápolna köoltárát és a Báthori László emlékének megörökítő márványtáblát szétrombolták.

Ilyen előzmények és meglehetősen hézagos történeti adatok birtokában került sor 1961 őszén a barlang feltárára. A kutatók feltételezték, hogy számos meglepetést, jelentős értékű régészeti leletanyagot rejthet a barlang tömedékanyaga. Még a munkálatok megkezdése előtt felkérték a területileg illetékes Budapesti Történeti Múzeum szakembereit, hogy kísérjék figyelemmel a feltárást, kapcsolódjanak be a munkába. Dr. Zolnay László és Nagy Emese a múzeum középkori osztályának munkatársai társadalmi munkában, vasárnapjukat feláldozva vállalták a feltárást patronálását. Az őskorral foglalkozó régészek nem tartották feltárára érdemesnek a barlangot, határozott véleményük az volt, hogy ez a barlang emberi településre nem volt alkalmas.

Már az első csákányütések nyomán számos őskori kerámiatöredék és pattintott kőeszköz került elő a barlang talajából. Ez a leletanyag zömmel az újkőkori és bronzkori kultúrából származott. A barlang tömedékanyagából mind több lelet került elő, nagy mennyiségű középkori kerámiatöredékek a XIII. századtól a XVI. századig bezárólag.

A feltárást követő meglepetését a vasérc megjelenése okozta. Mázsaszám került elő a tömedékanyagból a lefejtett és átlagosan emberfej nagyságú érctömb, Szenzációként hatott a kémiai analízis eredménye — kiderült, hogy a barlangi érc 63 százalékban tiszta vasat tartalmaz. A kutatók később a barlang mély szintjén rábukkantak az érc eredeti lelőhelyére is.

A váratlan fordulatok tétőzéseként középkori öntőtégely és kohósalak darabok kerültek elő a kultúrretegekből. S hogy a meglepetéssorozat folytatódjék, a vizsgálat kimutatta, hogy az öntőtégely fémmaradványai rezet, illetve bronzot tartalmaznak.

A feltárást előrehaladtával, a sokasodó leletanyaggal együtt szaporodtak a barlang történetének egyre megfejthetlenebbnek tűnő rejtélyei. Amikor a barlang előtti térségen csillepályát építettek a kutatók, megállapították, hogy a felszíni plató ugyancsak a barlangból származó két méter vastagságú mesterségesen feltöltött anyagból áll. Ezekből a rétegekből is ezerszám bukkantak elő az ő- és középkori edénytöredékek, használati eszközök. Később az is bebizonyosodott, hogy a barlang előtt nagy kiterjedésű őskori település bolygatatlan kultúrrejtégek fekszenek.

A feltárást három esztendeje bővelkedett izgalmas fordulatokban. Ötmeletnyi mélységből sok száz köbméter tömedékanyagot hoztak felszínre a kutatók, több eddig ismeretlen és látványos barlangszakasz tárult fel. A barlangban folyó nagyfokú őskori és középkori élettevékenységre a bolygatott kultúrretek nagyszámú leletanyaga sem adhatott kielégítő választ.

A történeti kutatásokat egy tavalyi felfedezés mozdította ki a holtpontról. Schönviszky László, a Magyar Karszti és Barlangkutató Társulat kiváló bibliográfusa 1802-ből származó újságcikkre bukkant. A Bécsi Hírmondó című magyar nyelvű lap tudósítója arról számolt be, hogy az 1760-as években, Mária Terézia engedélyével alakult bányatársaság a hárshegyi barlangban vasat bányászott. Később ez a társaság feloszlott, majd 1802-ben egy újabb társulat alakult.

A barlang feltárást a híradást követően még fokozottabb lendülettel folytatták a kutatók.

Hosszú hónapok után a nyomozás eredményre vezetett. Meglepő adatok kerültek elő a bécsi Hofkammerarchívumból. A levéltári tárgymutató egy 1766-os keltezésű bányáengedély kérelem okiratszámaival rögzítette. Ebben a rövid tematikát is közölték: »Gold und Silberbergwerke auf den St. Johannesberg bei Ofen.« (»Arany- és ezüstbánya a budai Szent János-hegyen«). Ugyanitt egy térképvázlatot is jeleztek, ami sejtethetően a bányáról készülhetett.

Tehát arany- és ezüstbánya a János-hegyen! Bombaként hatott a hír, s a barlangkutatók levelet menesztettek Bécsbe, amelyben az okiratok és a térkép mikrofotóját kérték a levéltártól. A válasz megérke-

zett, s a bécsiek sajnálkozva közölték, hogy a bányára vonatkozó iratok nagy része, a térképpel együtt a második világháború alatt elveszett.

A kutatócsoport egyetlen lehetőségben bízott még, ahol nyomára bukkanhat a titokzatos bányatársaságnak, mégpedig a szlovákiai Selmec bányatörténeti levéltárában. A bányarchívum vezetőinek önzetlen támogatásával a selmeci évkönyvben sikerült rábukkanniuk az 1766-ban bányanyitási engedélyt kérő társaság ügyiratait jelző aktaszámokra. A tematikák közül néhány sor itt is arany- és ezüstbányát jelzett, azzal a kiegészítéssel, hogy a bányászkodás helyét a Klein St. Paulusthaller — azaz a Kispálos-völgy környékén jelölték meg, ami a mai Ságvári-ligettel azonos.

Megkezdődött a kutatás, s óráról órára, napról napra meglepőbbnél meglepőbb adatok bukkantak elő a régmúltból. Szinte drámai pillanatot volt, amikor az iratok között előkerült két titokzatos papírzacskó, s bennük a kétszáz évvel ezelőtt Selmece küldött ércminták rejtőztek. A papírzacskón ott halványodott a bányáengedélyt kérelmező Konrad d'Aussen ezredes, Érsekújvár egykori városparancsnokának kezeírása. A Kispálos-völgy feliratú zacskóból előkerült ércmintát a kutatók azonosnak találták a Báthori-barlangból jelenleg kikerülő ércfajtával.

Egyre több és több okirat került elő, s a csoport rátalált az 1802-ben megjelent újságcikk tudósította bányatársaság latin és német nyelvű ügyirataira. Másfél évszázaddal ezelőtt, aranyért, ezüstért, vasért és rézért pereskedő rangos budai polgárok nevei és titulusai láttak ismét napvilágot.

Gyűlték az adatok, de a kutatók rádöbbentek, hogy a rendelkezésükre álló rövid idő alatt a roppant anyaggal nem birkózhataknak meg. Az ónémet szöveg, az agyonkaligrafált gótbetűk pusztá elolvasása nem lelkes amatőröknek való munka volt. Szakavatott és a korral foglalkozó levéltári kutatókban gyakorlott történész bögözhatja csak ki a budai és Buda-környéki bányászkodás izgalmas történetét belátható időn belül.

A fővárosi tanács lelkes és áldozatkész barlangkutatói, akik végcéljukul tűzték ki a Báthori-barlang teljes feltárást, idegenforgalmi kiépítést, s egy helybeli leletanyagból álló múzeum berendezését a barlang nagy csarnokában — megtették a magukét. Bebizonyították a kételkedőknek, hogy ez a főváros területén és mozgalmas idegenforgalmi centrumban fekvő barlang szinte páratlan kultúrtörténeti jelentőséggel bír. Az amúgy is hiányos város történeti adatokat nélkülözhetetlen momentumokkal gazdagították, magukkal hozták Selmecbányáról a fascikulus-számokat, mondhatni tálcán kínálják a szakembereknek, akiknek értük kell nyúlniuk csupán.

A Báthori-barlang két évszázadot átölő rejtélyére, a levéltári anyag feldolgozásával a közeljövőben fény derülhet. A nem kevésbé érdektelen és középkori barlangi élettevékenységre a további feltárást adhatnak kielégítő választ. Hogy a feltárást minél előbb befejeződjék, vitathatatlanul hathatósabb támogatásra van szükség, mint a korszerűtlen kéziszerszámok beszerzési költségeinek fedezésére. A területileg illetékes múzeum, s az egyéb szervek tényleges részvételének késlekedését semmi sem indokolja ma már.

Vajna György